

Sygn. akt II CK 439/04

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 lutego 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Zbigniew Strus

w sprawie z powództwa L. i W. małżonków W.

przeciwko Gospodarczemu Bankowi (...) Spółce Akcyjnej - Bankowi R.(...) w P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 25 lutego 2005 r.,

kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 23 stycznia 2004 r.,

sygn. akt II Ca (...),

zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że apelację powodów oddala i odstępuje od obciążenia powodów kosztami procesu.

Uzasadnienie

Powodowie małżonkowie L. i W. małżonkowie W. zażądali zasądzenia od pozwanego Gospodarczego Banku (...) Spółka Akcyjna Bank R.(...) w P. kwoty 12 426 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu, tytułem nienależnego

świadczenia w postaci nadpłaconych przy uiszczaniu kolejnych rat kredytu odsetek, według stopy procentowej wyższej niż uzgodniona w umowie.

Oddalający powództwo wyrok Sądu Rejonowego w P. z dnia 11 lipca 2001 r. został uchylony wyrokiem Sądu Okręgowego w P. z dnia 7 czerwca 2002 r. Sąd ten podzielił wprawdzie dokonane przez Sąd Rejonowy ustalenia faktyczne i ocenę prawną o braku podstaw do stosowania art. 5 k.c. w odniesieniu do zgłoszonego przez Bank zarzutu przedawnienia roszczenia, niemniej wyraził pogląd o dopuszczalności dochodzenia przedawnionego roszczenia odszkodowawczego w oparciu o przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy w P. wyrokiem z dnia 14 sierpnia 2003 r. ponownie oddalił powództwo oraz ustalił, że powodowie prowadzili działalność gospodarczą i w dniu 8 sierpnia 1990 r. L. W. złożyła w Banku S.(...) w R., którego była członkiem z udziałem 3000 zł, wnioski o przyznanie kredytu w kwocie 103 000 zł, na budowę warsztatu rzemieślniczego branży złotniczej. Zadeklarowała udział własny w kwocie 26 950 zł. W dniu 16 sierpnia 1990 r. kredyt w żądanej kwocie został przyznany z oprocentowaniem 36% w skali roku. W umowie ustalono także, że pierwsza rata kredytu będzie płatna w dniu 1 października 1991 r. i zastrzeżono, że oprocentowanie kredytu może ulec zmianie.

Kredyt został wykorzystany już do dnia 28 czerwca 1991 r., a w dniu 24 września 1991 r. w czasie przeprowadzonej kontroli przedstawiciele kredytodawcy stwierdzili, że zakład rzemieślniczy został wybudowany i że działalność w nim ma być rozpoczęta w listopadzie 1991 r.

W okresie od października 1991 r. do czerwca 1994 r. L. W. dokonywała spłaty rat przedmiotowego kredytu i łącznie uiściła kwotę 159 341,89 zł. W dniu 30 maja 1994 r. Bank S.(...) w R. zawarł z Gospodarczym Bankiem (...) S.A. w P. umowę cesji wierzytelności z tytułu przedmiotowej umowy kredytowej, która - według zestawienia przedstawionego przez pozwanego Bank na dzień cesji wynosiła kwotę 41 712,53 zł z tytułu kapitału i kwotę 3149,77 zł z tytułu odsetek.

Powództwo powodów o ustalenie istnienia umowy kredytowej między masą upadłości Banku S.(...) w R. a powodami oraz ustalenie, że umowa cesji między Bankiem S.(...) w R. a Gospodarczym Bankiem (...) w P. jest nieważna, zostało oddalone wyrokiem Sądu Okręgowego w P. z dnia 16 lutego 1996 r.

Pismem z dnia 7 marca 1996 r. pozwany wezwał powodów do uregulowania zaległych należności, w tym odsetek w kwocie 25 049,13 zł. Pismami z dnia 14 marca

1996 r. i z dnia 25 marca 1996 r. powodowie zwrócili się do pozwanego z propozycją ugodowego załatwienia sprawy, podnosząc, że na skutek jednostronnych zmian w wysokości oprocentowania przez Bank S.(...) R. dokonali nadpłaty kredytu. W dniu 29 marca 1996 r. powodowie na rzecz pozwanego uiścili kwotę 10 712,53 zł, co z wcześniejszymi wpłatami wyniosło łącznie kwotę 170 054, 42 zł . W kolejnym piśmie, skierowanym do pozwanego w dniu 27 maja 1996 r., powodowie określili wysokość nadpłaty powstałej wskutek jednostronnych zmian oprocentowania na kwotę 12 426 zł.

Sądy obydwu instancji oceniły, że roszczenie powodów jest związane z działalnością gospodarczą i uległo przedawnieniu jako roszczenie odszkodowawcze (art. 471 k.c. w zw. z art. 118 k.c.).

Podniesiony przez pozwanego zarzut przedawniania Sąd Rejonowy uznał za skuteczny także w odniesieniu do zgłoszonego przez powodów roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia. Zauważył, że na gruncie tej ostatniej podstawy odpowiedzialności nie jest znane rozróżnienie na świadczenia związane z działalnością gospodarczą i na pozostałe, lecz to jest zbyteczne w świetle unormowania zawartego w art. 118 k.c., który ma do przepisów art. 405 – 414 k.c. także zastosowanie. W konsekwencji przyjął, że roszczenie powodów, czy to na gruncie art. 471 k.c., czy dochodzone na podstawie art. 405 w zw. z art. 410 k.c., jako roszczenie związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, przedawniło się z upływem trzyletniego terminu.

Po rozpoznaniu apelacji powodów Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 23 stycznia 2004 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że powództwo w całości uwzględnił. Przyjmując, że do tego roszczenia ma zastosowanie dziesięcioletni termin przedawnienia uznał, że wierzytelność powodów nie jest przedawniona. Jego zdaniem, taki pogląd został zawarty w uzasadnieniu pierwszego wyroku Sądu Okręgowego i w związku z tym zarówno Sąd Rejonowy, jak i Sąd Okręgowy związany był tą oceną prawną, przy ponownym rozpoznaniu sprawy (art. 386 § 6 k.p.c.).

Oceniając merytorycznie roszczenie powodów, Sąd wskazał, że bezprawną praktyką było pobieranie przez Bank odsetek według zróżnicowanych stawek procentowych, których granice ustalał Zarząd i które do wiadomości kredytobiorców podawano przez wywieszanie na tablicy ogłoszeń w siedzibie kredytodawcy. Przyjął, że praktyka dokonywania przez bank jednostronnie, dowolnie zmian wcześniej zawartych umów przez wywieszenie w lokalach bankowych regulaminów o nowej zmienionej treści musi być uznana za nieprawidłową i nie powodującą zamierzonych skutków prawnych

przewidzianych w art. 385 k.c., a polegających na związaniu drugiej strony zmienionym regulaminem (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1).

Pozwany Bank, w kasacji opartej na obydwu podstawach określonych w art. 393¹ k.p.c. tj. na naruszeniu art. 118 k.c. w zw. z art. 405 k.c. oraz na naruszeniu art. 386 § 6 k.p.c., wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości, ewentualnie - o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W uzasadnieniu wyroku z dnia 7 czerwca 2002 r. Sąd Okręgowy z powołaniem się na art. 414 k.c. wskazał, że przepis ten przesądza, iż bezpodstawne wzbogacenie jest roszczeniem konkurującym z roszczeniami odszkodowawczymi z różnych tytułów. Konkludując stwierdził, że w związku z tym nie ma przeszkód, aby powodowie pomimo przedawnienia roszczenia odszkodowawczego dochodzili nienależnego świadczenia, gdy wskazana podstawa faktyczna nie wyklucza zastosowania przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Wbrew jednak wyrażonemu stanowisku, Sąd Okręgowy - rozpoznając sprawę po raz pierwszy nie wypowiedział się w kwestii terminów przedawnienia roszczeń kondykcyjnych.

Z treści przepisu art. 386 § 6 k.p.c. wynika, że sąd któremu sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania jest związany tylko oceną prawną i wskazaniem co do dalszego postępowania. W świetle przytoczonej treści wyroku uchylającego Sąd Rejonowy był więc zobligowany do rozważenia zgłoszonego zarzutu przedawnienia wszczęcia kondykcyjnego, co też uczynił. Skoro jednak Sąd Okręgowy nie wskazał terminu przedawnienia, jaki na gruncie tej podstawy odpowiedzialności ma zastosowanie, to nie można było mu skutecznie zarzucić, że nie zastosował się do wykładni sądu odwoławczego. Zarzut więc obraży przez Sąd Okręgowy art. 386 § 6 k.p.c. był trafny. Trzeba zauważyć, że wskazania co do dalszego postępowania powinny dotyczyć stwierdzonych przez Sąd pierwszej instancji uchybień dotyczących prawa materialnego i procesowego, oraz zakresu, w jakim może być wykorzystany materiał i czynności procesowe z poprzedniego postępowania, lecz nie mogą one z góry narzucać sposobu rozstrzygnięcia problemów, jakie powstaną w związku z treścią przyszłego orzeczenia sądu pierwszej instancji.

Do bezpodstawnego wzbogacenia odnoszą się ogólne terminy przedawnienia (art. 117 i następn. k.c.) roszczeń. Wprawdzie w literaturze podkreślono, że ze względu na swą naturę prawną roszczenie kondykcyjne nie powinno być traktowane jako

funkcjonalnie związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, niemniej w judykaturze utrwalił się już pogląd przeciwny. W wyroku z dnia 16 lipca 2003 r., V CK 24/02, OSNC 2004 r., nr 10, poz. 157) wyjaśniono, że roszczenie o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia, z którym występuje przedsiębiorca podlega trzyletniemu przedawnieniu przewidzianemu w art. 118 k.c., jeżeli powstaje ono w związku z prowadzoną przez przedsiębiorcę działalnością gospodarczą. Identycznie stanowisko zostało zaprezentowane w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2003 r., I CKN 316/01 (OSNC 2004, nr 7 – 8, poz. 117). Skoro zatem dochodzone roszczenie było związane z prowadzoną przez powodów działalnością gospodarczą, to nie mógł mieć do niego zastosowania dziesięcioletni termin przedawnienia.

Zgodnie z niezakwestionowanym ustaleniem, że strony w czasie wykonywania umowy mogły zmienić oprocentowanie kredytu, należało przyjąć, że na taką modyfikację treści umowy wymagana była zgoda zarówno Banku, jak i kredytobiorcy. Trzeba było bowiem dokonać wykładni tego postanowienia zgodnie z zasadą *favor contractus* prowadzącą do możliwie pełnego poszanowania autonomii woli stron, co wyraża się w tym, że należy wybrać interpretację pozwalającą na utrzymanie skuteczności umowy, przy braku przekonujących wskazań wynikających z okoliczności sprawy, że strony ukształtowały treść umowy w sposób sprzeczny z prawem bądź zasadami współżycia społecznego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2000 r., III CKN 246/00, OSNC 2000, nr 11, poz. 213).

Brak zgody powodów na podwyższenie stóp procentowych wymagał więc wypowiedzenia umowy (por. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 1994 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1). Nienależyte wykonanie tego postanowienia, tj. podwyższanie oprocentowania przez Bank, bez próby uzyskania zgody powodów, stanowiło nienależyte wykonanie zobowiązania i tym samym przesłankę odpowiedzialności odszkodowawczej (art. 471 k.c.), co w sprawie nie było kwestionowane.

Na marginesie można też zauważyć, że roszczenie z tytułu nadpłaconych odsetek kapitałowych od udzielonego kredytu w judykaturze zostało także potraktowane jako roszczenie okresowe (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2001 r., V CKN 769/00, OSNC 2001, nr 11, poz. 166). Roszczenie o świadczenie okresowe bez względu na swoje inne cechy, a więc choćby jednocześnie było związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, przedawnia się z upływem terminu właściwego dla roszczeń o świadczenia okresowe. Artykuł 118 k.c. w obecnym

brzmieniu nie zawiera bowiem zastrzeżenia wskazującego na to, że termin przedawnienia ustanowiony dla roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej obejmuje także wykazujące taki związek roszczenia, które mają ponadto cechy roszczeń o świadczenia okresowe. Dlatego wymienienie w końcowej części tego przepisu „roszczeń o świadczenia okresowe”, a następnie roszczeń „związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej” przemawia za objęciem terminem przedawnienia ustanowionym dla roszczeń o świadczenia okresowe wszystkich takich roszczeń bez względu na ich związek z prowadzeniem działalności gospodarczej. Wynika to także z wykładni funkcjonalnej czemu dał wyraz Sąd Najwyższy w uchwale siedmiu sędziów z dnia 27 stycznia 2005 r., III CZP 42/04 (dotychczas niepublikowanej).

Wprawdzie art. 386 § 6 k.p.c. został naruszony przez Sąd Okręgowy, niemniej nietrafne przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, że jest związany zapatrywaniem zawartym w uchylonym wyroku, nie stanowi przeszkody do wydania przez Sąd Najwyższy wyroku reformatoryjnego. Za tym stanowiskiem przemawia wykładnia funkcjonalna art. 393¹⁵ k.p.c. Należy bowiem w tym wypadku dać priorytet postulatowi przyspieszenia postępowania i zmniejszenia jego kosztów. Można więc także wtedy, wyręczając sąd drugiej instancji, wydać wyrok reformatoryjny (art. 393¹⁵ k.p.c.).

Mając na uwadze, że powodowie przegrali proces w wyniku uwzględnienia zarzutu przedawnienia odstąpiono od obciążenia ich kosztami procesu (art. 102 k.p.c.).